

ПРАКСЕОЛОГІЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Романишина О.Я.

Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка

У статті розглянуто поняття «праксеологія» та «праксеологічний підхід» у працях зарубіжних та вітчизняних науковців. Визначено, що передбачає праксеологічна спрямованість формування професійної ідентичності майбутніх учителів. Вказано його зв'язок з іншими педагогічними підходами. Зазначено праксеологічну спрямованість формування професійної ідентичності майбутніх учителів. Виділено її ознаки.

Ключові слова: праксеологія, праксеологічний підхід, діяльнісний підхід, праксеологічне середовище, майбутні учителі.

Постановка проблеми. Оптимізація практичної підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності визначається одним із найважливіших чинників удосконалення освітнього процесу в педагогічних ВНЗ. Основою практичної підготовки є формування в студентів готовності правильно й ефективно виконувати професійну діяльність, що передбачає праксеологічну спрямованість формування професійної ідентичності майбутніх учителів, що базується на основі праксеології та реалізації праксеологічного підходу.

Теоретичний аналіз філософської енциклопедичної та наукової літератури засвідчив, що термін «праксеологія» вперше використав Л. Бурдье (1882 р.), а ввів у науковий обіг у 1897 році французький філософ А. Еспінас (A. Espinas), який одним із перших розпочав розробку нової наукової дисципліни – праксеології [11]. На думку А. Еспінаса, «загальна технологія (або праксеологія) – це наука про сукупність практичних правил мистецтва й техніки, які розвиваються в зрілих суспільствах на певних етапах розвитку цивілізації. Предметом її вивчення є фактори підвищення ефективності дій» [12, с. 103].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняних наукових колах праксеологічні ідеї розвивалися спочатку в економічній галузі. До українських засновників праксеології відносять економіста-математика Є. Слуцького, який ще в 1929 році розглядав економіку у складі формальної праксеології, тлумачив формально-праксеологічні поняття (системи, ситуації) і зазначав, що «людську діяльність не можна просто розкласти на кількісні взаємини точних елементів якоїсь квазімеханічної системи» [9, с. 352].

Сучасні науковці пов'язують праксеологічні ідеї з економічною галуззю. Так, Ю. Богоявленська аналізує праксеологічні підходи в менеджменті [1]; А. Гастев обґрунтовує практичні рекомендації для наукової організації праці [2]; Л. Ляшенко зазначає, що господарська етика як фактор формування цивілізаційного розвитку базується на праксеологічному підході до вибору оптимальних дій у господарюванні [5, с. 28] та ін.

Метою статті є розглянути суть праксеологічної спрямованості формування професійної ідентичності майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підкреслюючи необхідність праксеологічної спрямованості формування професійної ідентичності майбутніх учителів, звертаємо увагу на виокрем-

лення такого наукового напрямку, як педагогічна праксеологія, що має свою структуру знання й моделі реалізації в професійному навчанні [3]. Зокрема, І. Колеснікова характеризує цю наукову галузь як загальну теорію педагогічної діяльності, що розглядає найбільш загальні принципи та шляхи підвищення ефективності й корисності професійних дій, закономірності й умови доцільної та раціональної побудови навчального процесу [3, с. 7]. Дослідниця окреслює мету педагогічної праксеології, що полягає в тому, щоб педагогічне товариство мало змогу опанувати методологію практико-орієнтованих знань про загальні принципи та способи раціональної та продуктивної педагогічної діяльності [3, с. 14].

У системі професійної педагогічної освіти праксеологію визначаємо як важливу методологічну основу для обґрунтування специфіки виконання правильних та ефективних дій майбутнього вчителя. Реалізація праксеологічного підходу базується на поєднанні основних категорій праксеології та наукових положень для уточнення сутності професійної діяльності.

Основні ідеї праксеології у професійній підготовці майбутніх фахівців використовуються шляхом реалізації праксеологічного підходу, який визначається як принцип, основне положення, напрям вивчення предмета дослідження [6, с. 117-118].

Реалізація праксеологічного підходу в навчально-виховному процесі сприяє створенню праксеологічного середовища, необхідного для вирішення поставлених завдань. Так, П. Самойленко і С. Семенова на основі праксеологічного підходу підвищували ефективність навчального процесу з фізики шляхом створення середовища для ефективної (раціональної) спільної діяльності викладачів і студентів [7]. Є. Уточкіна використовувала праксеологічний підхід з метою формування здібностей майбутнього вчителя здійснювати професійно-педагогічну самооцінку [10] та ін.

Праксеологічна спрямованість формування професійної ідентичності майбутніх учителів передбачає, що студенти мають змогу визначити об'єктивні та суб'єктивні аспекти окремих педагогічних дій, сформувані у своїй свідомості ідеальну постать учителя, визначити особистісні цінності стосовно окресленого ідеалу та ідентифікувати, тобто встановити відповідність свого рівня теоретичної та практичної підготовки до виконання оптимальних педагогічних дій. Зна-

ходимо підтвердження нашим міркуванням у Н. Сацкова, який зазначає, що реалізація праксеологічного підходу базується на інтеграції знання й діяльності як специфічної форми активного людського ставлення до навколишнього середовища, змістом якої є певні зміни та перетворення, тобто вміння, цільовідповідність, дія. Ці дві величини – знання і діяльність – є основою праксеологічного підходу як цілеспрямованої системи сукупності принципів, які визначають загальну ціль та стратегію орієнтованих праксеологічних дій і показують, як всезагальне людське знання перетворюється в безпосередню продуктивну силу [8, с. 203]. Отже, у праксеологічному підході використовуються не лише основні наукові положення праксеології як науки про організацію праці. Ураховується розуміння праксеології, яка на основі міждисциплінарної інтеграції дає більш чітке орієнтування для тих наук, матеріал яких вона використовує [4, с. 16-17]. У нашій роботі це дисципліни, у процесі вивчення яких проводилося експериментальне дослідження.

Таким чином, організація оптимальної спільної діяльності викладачів і студентів у напрямі формування професійної ідентичності майбутніх учителів з використанням праксеологічного підходу є цілеспрямованими зумисними діями суб'єктів навчально-виховного процесу, що сприяє створенню праксеологічного середовища.

Це методичні та технологічні дії викладачів у напрямі підготовки фахівців до педагогічної діяльності з використанням історичного педагогічного досвіду та сучасного педагогічного інструментарію (методів, засобів, форм навчання, інноваційних освітніх технологій) відповідно до нормативних навчальних планів і програм. Дії студентів базуються на осмисленому засвоєнні теоретичного надбання та практичного педагогічного досвіду шляхом їх систематизації, вивчення закономірностей, які визначають ефективність дій, аналізу причинності та трансформаційних змін різних видів діяльності вчителя, обґрунтування способів їх удосконалення, щоб досягти вершин професіоналізму.

Оскільки в кожного суб'єкта освітнього процесу у ВНЗ є власні цілі, відтак їхні дії мають особистісно-специфічний характер. У цьому контексті доцільним є визначення функцій праксеології за Ц. Паскаль (C. Pascal) і А. Бертрам (A. Bertram), які зазначають, що праксеологія досліджує індивідуальні форми вдосконалення загальних для всіх видів діяльності. Практичне знання – це істини, до яких людство прийшло в процесі багатовікової практики, економного підходу до вдосконалення діяльності [13, с. 479]. Таким чином, праксеологічна спрямованість формування професійної ідентичності майбутніх учителів передбачає:

- підготовку студентів до об'єктивної самооцінки власних професійних надбань;

- усвідомлення майбутніми вчителями наявності або відсутності в них тих чи інших професійно значущих якостей, які виявляли видатні історичні постаті в педагогіці, відомі вчителі-практики сучасності, під час моделювання власних педагогічних дій, апробованих в процесі педагогічної практики або в навчальних педагогічних ситуаціях тощо;

- переживання почуття професійної ідентичності зі своєю майбутньою професійною діяльністю вчителя;

- задоволеність від виконання оптимальних, ефективних та успішних практичних дій у ролі вчителя.

Праксеологічний підхід інтегрується з іншими загальнонауковими підходами, оскільки передбачає:

- цілеспрямовану професійну підготовку майбутніх фахівців з урахуванням гносеологічного підходу, що дає змогу поєднати міждисциплінарне знання, історичний досвід педагогічної діяльності та інноваційні підходи в сучасній педагогіці (комплексний та інтеграційний підходи);

- формування в студентів необхідних умінь і навичок виконання професійних дій, що передбачає вияв активності та апробації раціональних моделей професійної діяльності (діяльнісний підхід);

- на основі рефлексивного аналізу власних педагогічних дій (правильних і помилкових) студенти набувають теоретичного та практичного досвіду успішної педагогічної діяльності (особистісний підхід):

- порівнюючи теоретичні та практичні моделі педагогічних дій, визначаючи доцільність їхнього використання в майбутній професійній діяльності, студенти визначають серед них найбільш цінні зразки для власного професійного становлення (аксіологічний підхід), окреслюють вершини (акмеологічний підхід) для професійного зростання та ідентифікації.

Таким чином створюється праксеологічно зорієнтоване навчальне середовище, основною ознакою якого є праксеологічна спрямованість формування професійної ідентичності майбутніх учителів.

Оскільки результативна педагогічна діяльність зазвичай є практичною, відтак її сенс полягає в організації цілепокладальної діяльності майбутніх учителів, що зумовлює активну пізнавальну діяльність студентів та сприятиме формуванню їхньої професійної ідентичності. Адже практика – це чуттєво-предметна форма життєдіяльності суспільно розвинутої людини з освоєння природної та соціальної дійсності, а також специфічний спосіб ставлення людини до світу та її буття в ньому [14, с. 246]. Основою практичної діяльності є праця, у процесі якої людина цілеспрямовано виконує професійні дії з урахуванням суспільних вимог і власних цілей та інтересів.

З метою формування професійної ідентичності майбутніх учителів особливої значущості в контексті організації праксеологічної спрямованості цього процесу набувають практичні дії викладача, спрямовані на:

- створення навчально-пізнавальних професійно зорієнтованих педагогічних ситуацій проблемного характеру, щоб мотивувати студента продукувати власне бачення способів їх вирішення, спонукати до визначення загального акме в професійному зростанні та проміжних цілей, що поетапно відображають практичне формування професійної ідентичності;

- забезпечення активної участі всіх студентів у діалогічно-полілогічній взаємодії в навчально-пізнавальній діяльності (наприклад, в умовах інтерактивного навчання), щоб залучи-

ти кожного до вибору, обґрунтування та демонстрації оптимальних практичних дій, спрямованих на досягнення очікуваного результату в професійному становленні;

– сприяння спільному практичному пошуку оптимальних способів вирішення професійних завдань шляхом виконання студентами імітованих педагогічних дій, що сприяє професійній ідентифікації майбутніх учителів з ефективними моделями педагогічної діяльності;

– підтримку самостійності й ініціативності студентів у розробці та апробації ними ефективних практичних дій шляхом оцінювання процесу та результатів діяльності;

– спрямування студентів на систематичне самооцінювання власної діяльності, щоб визначити рівень професійної ідентичності – відповідності або невідповідності з очікуваним результатом і, відтак, спонукати їх до визначення нових вершин у професійному становленні та продукування нових способів виконання професійних дій;

– підтримку самоорганізації студентів у створенні праксеологічного середовища шляхом апробації нових моделей педагогічної взаємодії на рівні суб'єкт-суб'єктних взаємин.

Праксеологічну спрямованість формування професійної ідентичності майбутніх учителів визначаємо за такими ознаками:

1. Визначення ідеального зразка професійних дій майбутнього вчителя, що стає для студентів акме-орієнтиром для його практичного втілення. Якщо студент усвідомить, якою повинна бути якісна, успішна, продуктивна, результативна, ефективна професійна педагогічна діяльність, тоді він намагатиметься цілеспрямовано її виконувати, щоб відповідати окресленим зразковим характеристикам.

2. Для визначення рівня сформованості в студентів характерних ознак зразкової професійної діяльності використовується контроль, оцінка й самооцінювання.

3. Студенти повинні усвідомити й урахувати праксеологічні характеристики правильно організованої професійної діяльності вчителя, що сприяють її успішності: відповідність дій визначеній меті професійного зростання та послідовність у її досягненні; спрямованість на проектування досконалої майбутньої професійної діяльності вчителя; визначення проміжних і кінцевих результатів

педагогічних дій; будь-які педагогічні дії повинні бути регламентовані; педагогічна діяльність повинна мати ознаки технологічності, бути впорядкованою, корисною, змістовною.

Розглянуті характеристики й ознаки праксеологічної спрямованості формування професійної ідентичності майбутніх учителів уможливають використання праксеологічного підходу в процесі навчання студентів у педагогічних ВНЗ. Праксеологічна спрямованість навчального процесу збагачує його новими методами й педагогічними технологіями, які орієнтують студентів на якісне та продуктивне виконання майбутньої діяльності за рахунок оволодіння прийомами її раціоналізації: оптимальної організації часу; раціональної роботи з навчальним матеріалом; використання ефективних прийомів запам'ятовування матеріалу тощо.

Реалізація праксеологічного підходу у формуванні професійної ідентичності майбутніх учителів дає змогу співставити результати підготовки студентів із змодельованим зразком; вести моніторинг якості навчання; виявляти й вивчати причини, що зумовлюють відхилення від норми; коригувати дії для покращення показників; запроваджувати нові або не використовувати не-ефективні методи й технології; обґрунтовано приймати рішення про інноваційні зміни у власній освіті; розробляти індивідуальні навчальні маршрути за рахунок альтернативного вибору професійних засобів у змодельованих ситуаціях педагогічної діяльності.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Таким чином, праксеологічна спрямованість формування професійної ідентичності майбутніх учителів сприятиме поглибленому аналізу процесуального аспекту педагогічної діяльності, щоб вдосконалити практичні вміння студентів, визначити умови й засоби, що сприяють підвищенню якості результатів діяльності.

Студенти мають змогу самостійно спроектувати власну модель ефективної професійної діяльності, виявити причини виникнення можливих проблем і труднощів у роботі вчителя, розробити стратегію успішної практичної діяльності з урахуванням її раціональності, ефективності, технологічності шляхом удосконалення навчального середовища й досягнення результатів високої якості.

Список літератури:

1. Богоявленська Ю. В. Праксеологічні підходи у менеджменті (теоретичне дослідження): початок / Юлія В'ячеславівна Богоявленська // Економіка України. – 2004. – № 12(517). – С. 48-51.
2. Гастев А. К. Как надо работать. Практическое введение в науку организации труда. 2-е изд. / Алексей Капитонович Гастев. – М.: «Экономика», 1972. – 478 с.
3. Колесникова И. А. Педагогическая праксеология: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. завед. / И. А. Колесникова, Е. В. Титова. – М.: Изд-во центр «Академия», 2005. – 256 с.
4. Котарбинский Т. Трактат о хорошей работе; пер. с польск. / Тадеуш Котарбинский. – М.: «Экономика», 1975. – 271 с.
5. Ляшенко Л. І. Господарська етика як фактор формування цивілізаційного розвитку / Л. І. Ляшенко // Культура народів Причорномор'я. – 2009. – № 172. – С. 25-28.
6. Новиков А. М. Методология / А. М. Новиков, Д. А. Новиков. – М.: СИНТЕГ, 2007. – 668 с.
7. Самойленко П. І. Повышение эффективности учебного процесса по физике на основе праксеологического подхода / П. І. Самойленко, С. В. Семенова // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського держ. ун-ту. – 2003. – Вип. ІХ. – С. 65-68.
8. Сацков Н. Я. Практический менеджмент. Методы и приемы деятельности руководителя / Николай Яковлевич Сацков. – Донецк: Сталкер, 1998. – 448 с.
9. Слущкий Є. Визнання. Творча спадщина з погляду сучасності / Ред. В. Д. Базилевич. – К.: Знання, 2007. – 920 с.

10. Уточкина Е. Ю. Праксеологический подход в формировании способности будущего учителя к профессионально-педагогической самооценке / Елена Юрьевна Уточкина // Современные проблемы науки и образования. – 2008. – № 3. – С. 59-62.
11. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук, Є. К. Бистрицький, М. О. Булатов, А. Т. Ішмуратов. – Київ: Абрис, 2002. – 742 с.
12. Espinas A. Les Origines de la Technologie / A. Espinas. – Paris: F. Alcan, 1897. – 295 p.
13. Pascal C. Praxis, Ethics and Power: Developing Praxeology as a Participatory Paradigm for Early Childhood Research / C. Pascal, A. Bertram // European Early Childhood Education Research Journal. – 2012. – № 20(4). – P. 477-492.
14. Reckwitz A. Toward a Theory of Social Practices: A Development in Culturalist Theorizing / Andreas Reckwitz // European Journal of Social Theory. – 2002. – Vol. 5(2). – P. 243-263.

Романишина О.Я.

Тернопольский национальный педагогический университет имени В. Гнатюка

ПРАКСЕОЛОГИЧЕСКАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Аннотация

В статье рассмотрены понятия «праксеология» и «праксеологичный подход» в трудах зарубежных и отечественных ученых. Определено, что предполагает праксиологическая направленность формирования профессиональной идентичности будущих учителей. Указано его связь с другими педагогическими подходами. Подчеркнуто праксеологическую направленность формирования профессиональной идентичности будущих учителей. Выделены ее признаки.

Ключевые слова: праксеология, праксеологический подход, деятельностный подход, праксиологическое среду, будущие учителя.

Romanyshyna O.Ya.

Ternopol National Pedagogical University V. Hnatyuka

THE PRAXEOLGY TREND OF FUTURE TEACHERS PROFESSIONAL IDENTITY FORMATION

Summary

The article describes the concept of «praxeology» and the «praxeology approach» in the studies of foreign and native scientists. The scientific surveys determined that the praxeological orientation involves the formation of professional identity of future teachers. It is specified its relationship with the other pedagogical approaches. The article indicates the praxeological orientation in the formation of professional identity of future teachers. and highlights its features.

Keywords: praxeology, praxeology approach, activity approach, praxeological environment, future teachers.